

mr.sc. DUNJA ŠARIĆ □ Muzeji Hrvatskog zagorja - Muzej *Staro selo* Kumrovec, Kumrovec

Uvod. Temom ovoga rada obuhvaćena su znanja i vještine izrade drvenih dječjih igračaka i medicarskog/licitarskog obrta stečena obiteljskim naslijeđem, neraskidivo utkana u kulturnih identitet Hrvatskog zagorja. U težnji rada da se postave stalne tematske izložbe bio je potreban dugotrajan terenski rad ispitivanja izvornosti, tradicije, opstanka i kontinuiteta tradicijskih vještina koje sve više uzmiču pred snažnom industrijalizacijom i digitalizacijom novog vremena.

U originalnom ambijentu muzeja na otvorenome sredinom 80-ih godina 20. st. postavljene su stalne muzejske izložbe nazvane *Izrada pučkih svirala i drvenih dječjih igračaka, Licitari-medicarski i svjećarski obrt*, uređene predmetima i artefaktima vlastite izrade. Presentacijama i revitalizacijama tradicijskih obrta posjetiteljima je omogućen interaktivni rad s autentičnim majstorima *in situ*. Okruženi eksponatima u postavu, na otvorenom trijemu, u *ganku* ili na okućnici objekta, predočuju djelomičnu izradu obiteljske tradicije, nerijetko na starim, dobro održanim napravama. Živopisnu cvjetnu i geometrijsku ornamentiku nanose suvremenim kupovnim bojama i papirnatim aplikacijama na jarko crvena srca koja se prodaju kao atraktivni izvorni proizvodi zagorske narodne baštine.

ANALIZA ISTRAŽIVANJA

Drvene dječje igračke. Seljani naselja Laz, smještenoga na prijevodu šumovitog obronka Medvednice, oduvijek su vješto iskorištavali obilje drva za obradu predmeta potrebnih u domaćinstvu i gospodarstvu. Duge sate ispaše na udaljenim livadama kratili su kaljenjem svježih šiba i granja ili su piskanjem svojih jednostavnih aerofonih sviralica nastojali postići intonaciju melosa narodnog izričaja svoga kraja. Jednocijevne, *jedinke*, dvocijevne, *dvojke* i trocijevne, *trojke*, u lokalnom izričaju zvane *fučke*, *žveglice*, izrađivali su od jednog komada drva djeci za igru (B. Širola, 1932:10). Jednostavnošću izrade *jedinki* (svirala s jednom cijevi, *dupljom*; štapova, *batina*, s okomitim rupicama za prebiranje i nasadenim dodatkom u obliku sjekirice ili ptičice u koji se urezivao pisak, kontrabasa, ptica, *tičeka*, *bajseka*, čekića, *kladivca*), zatim dvocijevnih *dvojnica*, primitivnog oblika flaute, *stranjčice*, i sviralice s rupicama za prebiranje na desnoj

sl.1. Objekt s postavom Izrada pučkih svirala i drvenih dječjih igračaka.

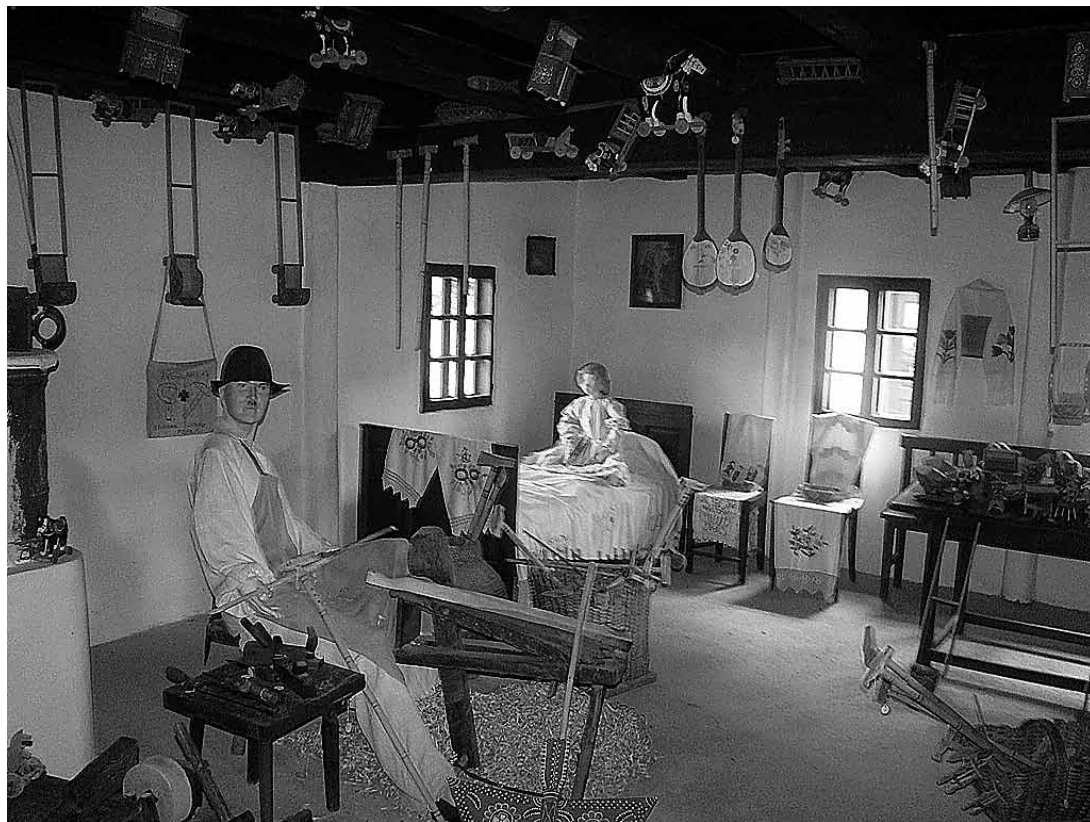
cijevi, *sluškinje*, postigli su izvornost izrade, ornamentiranja i bojenja (J. Čaleta, 2001:34).

Za obradu sviralica najpogodnije su bile deblje šibe javora, lijeske, bazge ili vrbe, a tanje grane klena, javora, topole i bukve sjekle su za igračke bez piska (korita, plesača, *tancera*, kokota, leptira i dr.). U šumu su odlazili prije početka i nakon prestanka vegetacije, kada je drvo bilo u mirovanju, u *mezgi*. Pilom, *žagom*, sjekli su jače štapove, a tanje grane rezali su nožem zaobljenog sječiva, *špičekom*. Nasječeno su drvo složili u snop, *gožvu*, napravljen od grabova pruča te su ih na ramenu, na *plečih*, nosili do kuće.

U izradi alatki i jednostavnih naprava Lazani su bili prisiljeni osloniti se na svoju spretnost i inventivnost, jer u blizini Laza nije bilo pilane, a usluge stolara iz susjednih sela nisu mogli platiti. Drvene drške izrađivali su sami, dok su sječiva za alatke kupovali od obližnjih kovača.

Na dvorištu su nožem zaobljenog sječiva, *beličem*, odvajali koru sa svježih prutova i šiba, neravnine na oguljenom, *obelenom*, drvetu otklanjali su alatkom s dvije drvene drške ravnoga i zaobljenog sječiva, *obručnjakom*. Drvodjeljske poslove ljeti su obavljali u manjoj improviziranoj prostoriji, radionici, ganjku ili dvorištu, a zimi u stambenom prostoru, uz toplu kaljevu peć najveće prostorije u kući, *glavne hiže*.

Za svaku vrstu igračke izrađivali su kartonski ili drveni plošni predložak, *mustru*, koji su položili na obrađenu daščicu te olovkom ili nekim oštrim predmetom iscrtavali konturu igračke.

sl.2. Stalni postav - izrada pučkih svirala i drvenih dječjih igračaka.

Kujša je jednostavna naprava od hrastovih i bukovih dasaka i trupaca. Daščicu ili oblicu s ucrtanim obrisima stavili su u utor između statičnoga i pokretnog dijela nezgrapne drvene glave, učvrstili stiskom na *pedalicu*, te pilili prema iscrtanim linijama. Izvježbanim osjećajem za odmjeravanje dimenzija određivali su dužinu i debljinu igračke ravnanjem plohe drveta do željene debljine napravom *obručnjakom*. Pulpu, srčiku za buduću sviralu izvlačili su vještim dubljenjem udubine uz pomoć svrdla, *svedera*, u osi štapa. Oštrim *špičekom* urezivali su rupe glasnice, *luknje*, nastojeći napraviti što ravnomjerniji razmak. U gornjem dijelu svirale koso su prerezali *kraj u koji se puše* i u nj su ugrađivali pisak, *pisk*, s oblim klinom, *piščecom*, koji je imao izravnane gornje rubne stranice kako bi bolje pristajao u *luknju u koju se puše*. Oštrim nožem dugačkog sječiva, *strugom*, izrađivali su žljebove, *kanale*, kojima je zrak dolazio do oštrog ruba rupe glasnice. Radi nesavršene izrade, svirale su imale nečistu intonaciju, u dur-tonalitetu.

Nekada su ukrašavali cijelu površinu svirale paljenom ornamentikom izvodeći kose križice, a kasnije su točkaste paleže nanosili oko rupica za prebranje i premazivali anilinskom žutom bojom dobivenom od korijenja bazge ili *žutike*, *žutikovine*. Na osušenu žutu podlogu crvenom i zelenom tintom nanosili su valovite linije.

Izvor dodatnih prihoda prepoznali su u prodaji tih predmeta na tjednim i mjesečnim sajmovima te na proštenjima u nedalekoj Mariji Bistrici, a kasnije i u Zagrebu, Krapini i Varaždinu, podravskim mjestima i Mariбору. Do Zagreba su pješačili *preko Slemena*, noseći na

ramenu jednocijevnu sviralu, *batinu*, s ovješnom konopljinom vrećom ili košarom napunjenom *žveglicama*. Stalna su im prodajna mjesta bila na Kaptolu, Dolcu i ispred crkve Sveti Duh.¹

I danas su omiljene igračke za manju djecu leptiri, *leptireki*, na kotačima, koje djeca vuku, dok igračka pomičnim krilima lupa i stvara zvuk klopotaanja. Dva krila spajali su komadićem kože pričvršćene čavlicima na oblikovani trup tako da ostanu pomična. Okretanjem alatke, *forvinte*, s pričvršćenim spiralnim šiljkom, nalik na šestar urezivali su kružice za kotače. Dva kotačića spajali su tankom žicom i komadićem kože pričvršćene čavlicima zakucavali na daščicu na trupu leptira. Na stražnjem dijelu igračke u izdubljenu su rupu usadili tanji dulji štap. Na isti su se način izrađivali *plesači*, *skakači* i zatvorena i otvorena kolica. Igračke *konjeke*, same, sa zaprežnim kolima i *konjeke* u paru izrađivali su na kotačima, ali bez usađenog štapa.

Potaknuti plošnim igračkama majstora iz nedalekog sela Vidovec, obojenima bijelom i žutom bojom s crvenim, plavim i crnim ukrasima, *lazanski žveglari* počeli su sredinom 20. st. izrađivati pojedine igračke s urezanim piskom, na kojima se moglo svirati: violončela, *bajseke*, čekice, *kladivce*, kokote (A. Hajba, 2004:81). Pretočivši igračke u pištalice, *žveglice*, udahnuli su im originalnost i prepoznatljivost rukotvornog izražaja skulpturalnom formom i vješto izvedenom ornamentikom. Ubrzo su na sajmovima i proštenjima nadmašili plošne igračke te su stekli apsolutnu premoć nad majstorima iz Vidovca i Tugonice, sela gdje su se izrađivale i tamburice. U to

¹ Kazivanje Fabijana Šagota, Laz Bistrički, 1982.

doba proširili su ponudu izradom raznovrsnijih igračaka nalik na umanjeni kućni inventar: stolove i stolce, škrinje, ormare, kolijevke, krevete (I. Biškupić-Bašić, 2001:185). Običaj da muškarci obrađuju igračke, a žene ih oslikavaju specifičnom cvjetnom ornamentikom, zadržao se do danas.

Na osušenu boju zaoštrenim su tuljcem (stisnuta prazna metalna kutija paste za cipele, omotana krpicom napunjenom željenom bojom), *žugicom*, crtali su cvjetne motive i valovite linije.

Slijed vremena nošen novim običajima, navikama i potrebama zahtijevao je dogradnju raznovrsnijim oblicima i koloriranjem. Igračke su kasnije premazivali kupovnim bojama u prahu (žutom, crvenom, zelenom, plavom), s oslikanom vegetabilnom ornamentikom. Prije bojenja igračke su premazivali lakom, *glazurom*, kupljenom u pločicama, kako bi temeljna boja bolje prionula na drvenu podlogu i kako ne bi dobila sjaj.²

Prilagođivanje današnjem vremenu očituje se u tome što igračke i sviralice, zbirnog naziva *žvegljice*, premazuju nitrolakom, na koji nanose željene pastelne boje i flomastere. Uz tradicijske oblike obojene ružičastom i bijelom bojom, izrađuju i nove igračke poput automobila, aviona, pušaka ili likova iz aktualnih crtanih filmova.

Licitarski proizvodi i svijeće

Na područje sjeverozapadne i panonske Hrvatske medičarski je obrt pristigao na prijelazu iz 16. u 17. st., trgovačkim putovima u sklopu djelovanja Štajerskoga licitarskog ceha. Proizvodnja svijeća i sitnih kolača ispečenih u drvenim, minuciozno izrezbarenim kalupima prerasla je u obrt medičara i svjećara, i danas povezanih zajedničkim polazištem: saćem, voskom i medom. U 19. st. licitarski se obrtnici udružuju se u ekonomski moćne cehove koji su lakše donosili i štitali prava i povlastice medičarskih obrtnika (Lj. Ramušćak, 1976: 3). Razdoblje zime iskorištavali su za izradu svijeća lojanica i voštanica, uglavnom za potrebe obreda u župnim crkvama i za kućnu uporabu, dok su proljeće i ljeto bili vrijeme za pripremu raznovrsnih kolača, bombona i karakterističnih pića na bazi meda. Šarene proizvode

sl.3. Svirale - žvegle raznih oblika, Laz Stubički, foto K. Bežjak, travanj 2008.

sl.4. Današnje drvene igračke, izradio Drago Kunić, Laz.

prodavali su na sajmovima i proštenjima vezanima za crkveni god.

Pri samom spomenju riječi licitar/medičar bude se asocijacije na živopisna prodajna mjesta s naslaganim jestivim licitarskim srcima, bebama, konjanicama, krunicama, medenjancima i svijećama različitih oblika i veličina te sa staroslavenskim pićima.³ Prema njihovoj raznolikosti licitarske proizvode možemo podijeliti u nekoliko skupina. To su različiti kolačići od licitarskoga ili medenog tijesta, ušećerani bomboni, zavjetni darovi - votivi, svijeće, gvirci i medica. Izradu licitara sinovi su nasljeđivali od očeva, kasnije i kćeri ili udovice medičara. Svoje proizvode izrađuju ručno te ih ukrašavaju svojstvenim načinom, tako da je svaki licitar unikatni primjerak (I. Biškupić-Bašić, 2001: 195).

Recepti za pripremljanje medičarskih proizvoda oduvijek su bili obiteljska tajna. Tijesto od kojega medičari izrađuju licitarska srca, bebe, konjanike, zvijezde, krunice - *čisla*, sastoji se od određene količine meda, pšeničnoga ili raženog brašna, šećera, salakalije - licitarskog kvasca (amonijak-karbonat), vode i jaja. Sastojci se izmijese kuhaćom, *brehalicom*, i valjaju dok se ne postigne ujednačena željena debljina. Nekada su se pri izradi upotrebljavali teški kalupi od punog drva, s urezanim motivima koji su se mijenjali prema ukusima stilova različitih vremena. Kasnije su u tijesto utiskivali lakše gipsane ili glinene kalupe, zamijenjene praktičnijim i prikladnijim metalnim kalupima, *šteherima*, izrađivanim u limarskim radionicama prema kartonskim predlošcima, *mustrama*, medičara. Sredinom 20. st. upotrebljavaju se kalupi od nehrđajućeg čelika, *rostfraja*, korišteni u slastičarskom obrtu i ugostiteljstvu. *Šteherima* oblikovane licitarske figure posipali su brašnom, *štaubali*, i slagali u umašćenu plitku tavu, *pleh*. Kroz četvrtasta masivna vrata zidane peći, *pleh* s figuricama od tijesta stavljali su u dobro zagrijanu peć. Proces pečenja nije trajao dulje od nekoliko minuta, što je ovisilo o zagrijanosti peći i debljini tijesta. U novije vrijeme u uporabi su električne ili plinske peći. Ohlađene su figurice kad premazivali anilinskim bojama u prahu koje su se, miješane drvenim štapićima, *rišajtlima*, otapale u vodi i alkoholu. U današnje vrijeme medičari nabavljaju želatinu koju miješaju s bojom za prehrambene proizvode. Na

² Kazivanje Marije Kunić, Laz Bistrički, 1985.

³ Njem. *Lebzelter* - kolačar ili medičar, obrtnik koji izrađuje i prodaje slatkiše s medom i medicu.

sl.5. Objekt sa stalnim postavom Licitari-medičarski i svječarski obrtnici.

sl.6. Drvena dječja igračka - *leptirek*, Gornja Stubica, foto Ž. Nikin, 20.9.2008.

sl.7. Svirale - žvegele majstora Gereci Dragutina, Laz Stubički, foto K. Bezjak, travanj 2008.

temeljnu crvenu boju nanosili su, *cinfrali*, ukrase smjesom zvanom *ajs* ili *snek*, načinjenom od krumpirova brašna, bjelanca i sirupa pomiješanoga s bojama.

Najatraktivniji i najtraženiji licitarski proizvod oduvijek su bila srca različitih veličina, sa simboličkim značenjem odanosti, poštovanja i darivanja među zaljubljenima. U 17. st. motiv srca trgovačkim je putovima donesen iz sjeverne Europe, najvjerojatnije u svezi s religijskim prikazanjem Srca Isusova (M. Kus-Nikolajev, 1928: 2). Obojena su jarkom crvenom bojom s ružičastim, modrim, žutim i zelenim aplikacijama u obliku listića i cvijeća. Ta barokna manira određuje vremensko podrijetlo i pristizanje licitarskog srca u naše krajeve, gdje se stopilo s autohtonim elementima višestoljetnog naslijeđa. Noviji je običaj lijepljenje sličice svetaca s ljubavnim porukama na srce.

Srca su uokvirena aplikacijama u obliku lišća, vitica i cvijeća, izvođenih uz pomoć tuljaca, *škamicla*, smotanih od pergament papira sa željenom bojom. Licitarska srca i ostale figurice ukrašavanjem su dobile konačan izgled *lice* i *ljepotu*.⁴ U licitarsko tijesto za brojnice, *čisla* ili *krunice* stavlja se žuta i ružičasta prehrambena boja. Malim okruglim kalupima, *šteherima*, oblikuju se kolutići, koji se premazuju ružičastom i bijelom bojom te iglom nižu na konac u obliku krunice, s križem od istog tijesta.

Na štandu licitara nekada je bilo izloženo i do sedam vrsta medenjaka s različitim dodacima, npr. medenjaci s čokoladom, orasima, bademima i lješnjacima koji se danas vrlo rijetko proizvode. Tijesto se dobivalo od

brašna, salakalije, jaja, vode i mirodija ili usitnjenog voća, a nakon pečenja sve su se vrste medenjaka glazirale preljevom od ukuhanog šećera. Danas na licitarskim prodajnim mjestima možemo naći samo neke vrste medenjaka. Najtraženiji su medenjaci okruglog oblika različitih veličina, *pusrli* i *piškoti* ili *štangle*.

Licitari su za djecu izrađivali omiljene bombone, *karamel* bombone i licitarske bombone, nekada rađene u drvenim ili mesinganim kalupima u obliku domaćih životinja. U kalupe se ulijevao prokuhani šećer, *karamel*, a kada se stvrdnuo, vadio se iz kalupa i umotavao u raznobojni staniol. To su bili *karamel* bomboni u koje se, dok se šećer u kalupu nije potpuno skrtnuo, umetao štapić koji je dijete držalo u ruci dok je lizalo bombon.

Recepte za drevne napitke *gvirc* i *medicu* svaki je majstor čuvao kao svoju naslijeđenu obiteljsku tajnu, tj. svaki je medičar imao svoj proces izrade o kojemu je ovisila kvaliteta napitka. Osnovni sastojci tih napitaka bili su med iz saća i voda. Piju se u ljetnim mjesecima, točena iz bačvi s ledom, a tako rashlađena u vrućim ljetnim danima okrepljuju. Budući da se u *gvirc* dodaje i hmelj koji služi kao konzervans, on stvara pomalo gorak okus, dok je medica slađa, pa je radije piju djeca. U medicе se ne dopušta fermentacija, stoga je podložna kvarenju. Medičari su u blizini kuće iskopali jamu, *ledvenicu*, u koju su zimi stavljali led prekriven slamom. Jamu su pokrivali voštanim platnom, *ceradom*, ili pokrovom od istesanih dasaka s otvorom kroz koji je medičar silazio tijekom cijele godine po led.⁵

⁴ Kazivanje Vere Hubicki Zozolly, Marija Bistrica, 1983.

⁵ Kazivao Franjo Oslaković, Samobor, 1983.

Na prodajnim mjestima bile su ovješene svijeće lojanice i voštanice, danas svijeće od parafina, različitih duljina, debljina i ukrasa. Izrađivane su najčešće zimi, kada nema učestalih ljetnih proštenja, na nekoliko načina: lijevanjem u kalupe otopljenog loja, voska ili parafina, štipanjem, *cvikanjem*, i uz pomoć pokretnog kolotura - *ringa*, s metalnim kukama na koje se vješaju stijen ili fitilj. Grabilicom su otopljenu masu dva puta lijevali preko stijenja, kako bi dobili željenu duljinu i debljinu svijeće. Prvo polijevanje nazivali su *forgus*, a drugo *ausgus*. Još dok je svijeća bila topla, skidala se s *ringa*, te se polagala na stol, gdje su je rukama valjali da bi dobila što pravilniji oblik. Najbrži način izrade svijeća bio je onaj uz pomoć stroja, *tunkerice*, koji može biti ručni i automatski. Stijen se, kao i na *ringu*, ovjesi na metalnu kuku, a zatim se svijeća umače, *tunka*, u vosak ili parafin. Da bi površina svijeće bila jednolična, medičar je nekoliko puta svijeću umakao, *tunkao*, u rastopljeni vosak. Kada se svijeća ohladi i očvrstne, skida se s kuke. Na ravnoj podlozi svijeću valja kako bi postigao željenu glatkoću.

Svijeće su se ukrašavale, *cinfrale*, utiskivanjem lista ili cvijeta te lijepljenjem voštanih traka, *plata*, ukrašenih štipanjem. Danas se na tople svijeće od čistoga ili miješanog parafina, s manjim postotkom voska, lijepe sličice svetaca i trake od staniola.

Osim svijeća, medičari izrađuju baklje, svjetiljke, *lampaše*, i zavjetne darove ili votive, *zagovore*. U drvene, kasnije gipsane ili metalne, kalupe s izdubljenim oblikom figure lijevali su rastopljeni vosak ili parafin. Kalupi su izrađeni od dva dijela s istim likom, tako da se donji kalup ispuni rastopljenom masom i poklopi drugim, identičnim dijelom. Kada se masa skrutne, ohladi, kalup se uranja u hladnu vodu da bi se dijelovi mogli lakše razdvojiti. Svijeće su izrađivane u obliku ljudskih figura, dijelova tijela (ruka, noga, oči i dr.), domaćih životinja, kružnice (protiv glavobolje) ili poput kuće i drugih predmeta, što je odražavalo simboličnu želju za ozdravljenjem i srećom u životu.

Muzejski postavi

Stalna izložba nazvana *Izrada pučkih svirala i drvenih dječjih igračaka* postavljena je u drvenoj prizemnici, *hiži mazanki*, s ganjkom, *gajnčecom*. Godina gradnje kućice nije poznata, ali stariji mještani spominju 1800. g., tako da se kuća smatra jednom od najstarijih u Muzeju. U vrijeme otkupa objekt je zatečen u devastiranom stanju nastalome brojnim pregradnjama i dogradnjama obavljanim tijekom života niza generacija. Konzervatorsko - restauratorskim zahvatima prioritet je bio vratiti izgled objekta iz doba gradnje, stoga su radovima na starim pravokutnim temeljima na *plitki ključ* kućici vraćene tradicijske graditeljske manire toga kraja. Napravljene su pregradne zidne stijene u tradicijskom rasporedu pregradne prostorija. Podovi te vanjski i unutarnji zidovi omazani su izvornom tehnikom i materijalom (ilovačom, pljevom, balegom, vapnom, modrom galicom).

U prizemnoj brvnari, *hiži mazanki*, manjih dimenzija, pravokutnog tlocrta obnovljenoj bez pregradnih zidova, uređena je stalna izložba *Licitari - medičarski i svjećarski obrt*. Rekonstrukcijom objekta zadržan je izvorni vanjski izgled, dok je zbog specifične muzejske koncepcije, unutrašnjost uređena bez pregradnih zidova da se ne naruši izvornost sačuvanoga ruralnog ambijentalnog prostora interijera. Prostor je pregrađen staklenom stijenom na dvije nejednake cjeline, a stijenu drži improvizirana tradicijska drvena ograda s vratašcima za muzejsko osoblje. Na taj je način onemogućen izravni doticaj posjetitelja s neučvršćenim i krhkim izlošcima.

Zaključak. Intencija Muzeja jest privući što veći broj posjetitelja na razgledavanje sadržaja koje nudi, uređenih stalnih zložbi, prezentacija i revitalizacija tradicijskih obrta kako bi se u njih razvila svijest, posebice u mladim, o vrijednosti, opstojnosti i potrebi održivosti zaštićenih pučkih kulturnih dobara koje za tržište kontinuirano izrađuju izvorni majstori. U ljetnim mjesecima Muzej priređuje organizirane prezentacije i revitalizacije izrade i oslikavanja tradicijskih drvenih igračaka i licitara radi upoznavanja mladih o izuzetnom značenju opstojnosti zaštićenih tradicijskih obrtničkih vještina. Na uvijek dobro posjećenim tematskim muzejskim radionicama djeca se uče likovnom izražavanju, vrijednostima i potrebi očuvanja autentičnog rukotvorstva zagorske narodne baštine.

Radi istraživanja i izučavanja tradicijskih obrtničkih znanja i vještina, Muzeji Hrvatskog zagorja osnovali su, u sklopu Muzeja *Staro selo Kumrovec*, 2007. g. muzejski projekt *Craftattract - Centar za tradicijske obrte i vještine*, koji sufinancira Europska Unija. Zadatak projekta je istraživanje i izučavanje tradicijskih obrtničkih znanja i vještina. U bazi podataka pohranjeni su recentni podaci o majstorima proizvođačima dječjih igračaka i medičarima, evidentirane su mogućnosti korištenja njihovim znanjima, ne samo na području istraživanja i muzejske prezentacije, nego na razini kulture, obrazovanja, turizma i ekonomske promidžbe, s ciljem očuvanja, promicanja i prosperiteta nematerijalne kulturne baštine tog kraja.

sl.8. Današnji štand obitelji Zozolly s medenjacija, piškotima, gvircom i medicom, u Mariji Bistrici.

sl.9. Drvena igračka *konjek*, izradio Dragutin Kunić, Laz.

sl.10. Licitarsko srce, Zozolly, Marija Bistrica

sl.11. Ukrašavanje licitarskog srca, Vera Zozolly, Marija Bistrica.

© Sve fotografije u vlasništvu su Muzeja Staro selo Kumrovec i pohranjene su u fotodokumentaciji Muzeja.

Za vrijeme kraće zabrane distribucije sredinom prošlog stoljeća, mještani naselja Laz i Marija Bistrica kontinuirano su izrađivali svoje proizvode, kojima su nakon zabrane nastavili opskrbljivati tržište. Sažvljeni sa svojom poviješću, čuvari su i prenositelji tradicijskih znanja i vještina kao sastavnog dijela kulture, tradicije i identiteta svoga kraja.

Koloritni licitarski proizvodi i drvene igračke svojim oblicima i šarenilom još uvijek privlače pozornost, a traženi su i dobro prodavani na brojnim sajmovima i proštenjima, tržnicama i u trgovinama, gdje su izloženi kao atraktivni suveniri i pokloni. Sve su zastupljeniji na mnogim turističkim i kulturnim događanjima i manifestacijama, na kojima objedinjavanjem tradicijskih i modernih elemenata prezentiraju prošlost i sadašnjost, povijest, kulturu i tradiciju naše narodne baštine.

LITERATURA

1. Albus, Lj. *Obrti koji nestaju - Varaždinski licitari*. // Gradski muzej Varaždin. Varaždin, 2000., str. 1-3.
2. Biškupić, I. *Umijeća medičarsko-svječarskog obrta*. // Gornja Stubica: Muzej Seljačkih buna, Gornja Stubica, 1992.
3. Biškupić-Bašić, I. *Razvoj medičarsko-svječarskog obrta s posebnim prikazom života i rada majstora u Ludbregu*. U: Podravski zbornik, 36/2012., Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, str. 199-209.
4. Biškupić-Bašić, I. *O proizvodnji dječjih igračaka*. // U: Z. Vitez., A. Muraj (urednici), *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, Barbat, Zagreb, 2001., str. 185-187.,
5. Biškupić-Bašić, I. *Medičarsko-svječarski obrt*. // U: Z. Vitez., A. Muraj (urednici), *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, Barbat, Zagreb, 2001., str. 195-196.
6. Čaleta, J. *Tradicijna glazbala*. // U: Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha, ur. Z. Vitez., A. Muraj. Barbat, Zagreb, 2001., str. 423-436.
7. Gavazzi, M. *Hrvatska narodna umjetnost*. // U: *Lijepa naša domovina*, knjiga šesta, Zagreb: Hrvatski izdavački leksikografski zavod, 1944.
8. Hajba, A. *Organizirana proizvodnja igračaka u Vidovcu kraj Zagreba*. // U: *Studia etnologica Croatica*, ur. V. Belaj. Barbat, Zagreb: Filozofski fakultet Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, 2004., str. 89-105.
9. Jalšić-Ernečić, D. Mesarić, M., Bašić-Biškupić, I. (eds). *Stara umijeća i znanja: Medičari i svječari u Koprivnici*, // Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2006.
10. Janković-Hapavel, J. *Prilog poznavanju medičarstva u Podravini*. // U: Ernečić, D. *Podravski zbornik*, broj 26/27., ur. Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2000/2001., str. 255-259.
11. Kašpar, L. *Medičarstvo varaždinskog kraja*. // Gradski muzej Varaždin, Varaždin, 1980., str. 1-8.
12. Kašpar, L. *Topličko medičarstvo*. // Muzej Varaždinskih Toplica, Varaždinske Toplice, 1980., str. 1-4.
13. Kašpar, L. *Karlovački licitari-medičarsko-voštarski obrt u Karlovcu*. // Gradski muzej Karlovac, Karlovac, 1983., str. 3-18.
14. Kus-Nikolajev, M. *O podrijetlu licitarskog srca*. // U: *Etnološka biblioteka*, br. 3., Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 1928., str. 1-6.
15. Ramušćak, Lj. *Licitarski zanat u Međimurju* // stručna radnja, Muzej Međimurja, Čakovec, 1975., str. 2-13.
16. Šarić, D. *Licitari-medičarski i svječarski obrt*. // Muzeji Hrvatskog zagorja - Muzej *Staro selo* Kumrovec, Gornja Stubica, 2002., str. 2-22.

17. Šarić, D. *Revitalizacija starih obrta u Muzeju "Staro selo" Kumrovec*. Bulatović, V.; Nakić, M.; Šprem Lovrić, B.; Šarić, D. U: V. Bulatović (ur). *Projekt marketing koncepcije daljnjeg razvoja Muzeja "Staro selo"*. // U rukopisu, Muzeji hrvatskog Zagorja - Muzej *Staro selo* Kumrovec, Kumrovec, 1990., str. 5-9.

18. Širola, B. *Kako se grade žvegljice*. U: D.B. (ur). *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. Knjiga XXVIII., sv. 2., Zagreb. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1932., str. 145-158.

19. Uzelac, B. *Biseri brvatske baštine: izložba uz 45. Đakovačke vezove*. // Muzej Đakovštine Đakovo, 2011., str. 3-10.

20. Šarić, D. *Terenska istraživanja*. // Neobjavljeno, 1982. - 1987., Marija Bistrica, Klanjec, Samobor, Laz Bistrički, Laz Stubički, Muzeji Hrvatskog zagorja - Muzej *Staro selo* Kumrovec.

TRADITIONAL HRVATSKO ZAGORJE ART OF MAKING GINGERBREADS AND WOODEN TOYS

After several years of field work in the middle of the 1980s, the traditional skills and knowhow of making honey and wax based products and wooden toys were presented in the Kumrovec Old Village Museum. Exhibitions of a permanent character are arranged with the intention of providing an extremely credible visualisation of the household settings of those who make wooden toys and honey or gingerbread products, combined with a stall with various colourful gingerbreads and candles. The distinctive artisans of the village of Laz breathed originality into their handicraft expression, while the craft of the candle makers and gingerbread makers arrived in our regions by the trade routes and were linked with the Church, church feast days and market days.

Through the organisation of presentations of exhibitions and work of authentic craftspeople, well informed about the making of the traditional craft products, the endeavours of our museum have been directed to the education of the younger generation about the sustainability and continuity of the rare vernacular cultural properties, worthy representatives of the cultural and tourist product of the museum and the Krapinsko-zagorska County.